Jenna Uusitalo
Lakimies
Sosiaali- ja terveysministeriö
14.9.2023

Sosiaali- ja terveysministeriön lausunto; Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle pandemiavalmiutta ja -varautumista ja pandemian torjuntaa koskevan kansainvälisen sopimuksen sekä kansainvälisen terveyssäännöstön muutosten neuvottelemisesta

Sosiaali- ja terveysministeriö (STM) vastaa pandemiavalmiutta ja –varautumista sekä pandemian torjuntaa koskevan kansainvälisen sopimuksen (ns. pandemiasopimus) sekä kansainvälisen terveyssäännöstön (International Health Regulations, IHR) muutoksia koskevien neuvotteluiden koordinaatiosta. STM on aktiivisesti mukana molempien sopimusten neuvotteluissa ja EU:n kannanmuodostuksessa yhdessä valtioneuvoston asettaman Suomen neuvotteluvaltuuskunnan kanssa, johon kuuluvat STM:n lisäksi Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL), Valtioneuvoston kanslian ja ulkoministeriön asiantuntijoita. STM konsultoi neuvotteluihin valmistautumisessa, sekä valtioneuvoston ja EU:n kannanmuodostuksessa tarpeen mukaan myös muita ministeriöitä (ml. maa- ja metsätalousministeriö, ympäristöministeriö, sisäministeriö, puolustusministeriö, valtiovarainministeriö, liikenne- ja viestintäministeriö).EU:lla on laajasti lainsäädäntöä rajat ylittävistä terveysuhista sekä varautumisesta, mikä vaikuttaa toimivaltakysymyksiin.

Valtioneuvosto on antanut sopimusneuvotteluja koskevan kirjelmän eduskunnalle 23.2.2023. Kirjelmän antamisen jälkeen kummankin sopimuksen osalta neuvotteluissa on tapahtunut jonkin verran edistystä. Sisältökysymyksiin ei kuitenkaan ole tullut merkittäviä muutoksia, eikä valtioneuvoston kanta ole siten muuttunut siitä, mitä valtioneuvosto on helmikuussa eduskunnalle lähettämässään kirjelmässä esittänyt. Virallisena tavoitteena on edelleen, että kumpikin sopimus hyväksyttäisiin WHO:n yleiskokouksessa toukokuussa 2024. Kokousaikataulut on laadittu tämän tavoitteen saavuttamiseksi. On kuitenkin mahdollista, että aikataulua voidaan joutua pidentämään.

Pandemiasopimuksen neuvotteluiden tilanne

Pandemiasopimuksen osalta valtioneuvoston kirjelmässä esitettyä sopimusluonnosta (ns. nollaluonnos) käsiteltiin hallitustenvälisen neuvotteluelimen kokouksissa helmi-maaliskuussa 2023 sekä huhtikuussa 2023. Näissä neuvotteluissa jäsenvaltion esittivät kommenttejaan sopimuksen nollaluonnokseen. Kommenttien pohjalta neuvotteluelimen puheenjohtajisto ja sihteeristö laativat sopimusluonnoksesta ns. puheenjohtajien tekstin, jossa kuvattiin ne artiklat, joista jäsenmaat olivat lähtökohtaisesti yksimielisiä sekä ne kohdat, joihin liittyi erimielisyyksiä. Näiden artikloiden osalta puheenjohtajien teksti esitteli eri vaihtoehtoja, joita jäsenvaltiot olivat tuoneet esiin.

Puheenjohtajien tekstiä on sittemmin käsitelty neuvotteluelimen virallisessa kokouksessa heinäkuussa 2023, neuvotteluelimen luonnosteluryhmän kokouksissa kesäkuussa ja syyskuussa 2023, sekä kesän ja alkaneen syksyn aikana jäsenvaltioiden välisissä epävirallisissa keskusteluissa. Epävirallliset keskustelut ja luonnosteluryhmän kokous jatkuvat syyskuussa.

Etenkin luonnosteluryhmissä ja epävirallisissa keskusteluissa on keskitytty niihin artikloihin, joissa jäsenvaltioiden näkemykset ovat vielä kaukana toisistaan. Näihin kuuluvat, muun ohella, teknologian siirtoon, hyötyjenjakoon, jakeluketjuihin ja logistiikkaan, sekä yhteinen terveys –lähestymistapaan (One Health -lähestymistapa) liittyvät kysymykset. Lisäksi kesän aikana on järjestetty epävirallisia keskusteluja pandemiasopimuksen ja IHR:n välisestä suhteesta.

Tämän hetken tiedon mukaan puheenjohtajisto jakaa 16.10.2023 sopimuksesta seuraavan neuvottelutekstin, jossa on tarkoitus huomioida kuluneen vuoden aikana käydyt keskustelut ja jäsenmaiden niissä esittämät näkemykset. Uutta tekstiversiota on tarkoitus käsitellä marras- ja joulukuun neuvotteluelimen kokouksissa. Lisäksi helmi- ja maaliskuulle 2024 suunnitellaan yhteensä neljän viikon kokousjaksoa.

Neuvotteluelimen kokouksissa ja epävirallisissa keskusteluissa on edelleen esillä useita rinnakkaisia konsepteja, eikä neuvotteluissa ole päästy vaiheeseen, jossa tekstistä voitaisiin neuvotella rivi riviltä. Toistaiseksi ei ole tietoa, koska saadaan sellainen tekstiversio, jonka pohjalta voidaan käynnistää varsinaiset tekstineuvottelut.

Valtioneuvosto informoi eduskuntaa tarvittaessa seuraavan tekstiluonnoksen saatuaan.

Kansainvälisen terveyssäännöstön neuvotteluiden tilanne

IHR:n muutosehdotuksia käsittelevä työryhmä on kokoontunut helmikuun 2023 jälkeen huhtikuussa ja heinäkuussa. Työryhmän on lisäksi tarkoitus kokoontua loka- ja joulukuussa 2023. IHR:ää koskevien sääntöjen mukaan jäsenmaiden tulee esittää muutosehdotukset WHO:n pääjohtajalle neljä kuukautta ennen WHO:n yleiskokousta, jossa muutoksista päätettäisiin.

Hallitustenvälisen työryhmän kokouksissa on käsitelty jäsenvaltioiden tekemiä IHR:n muutosehdotuksia ryhmittäin sen mukaan, mitä ne käsittelevät. Tähän mennessä on käsitelty muun muassa muutoksia, jotka koskevat kansanterveysvastetta, kansallisia ydinkapasiteetteja, yhteistyötä ja tukea, kansallisia vastuuviranomaisia, tapausten ilmoittamista ja vahvistamista, kansainvälisen kansanterveyshätätilanteen määrittämistä, hätätilannekomitean toimintaa, sekä WHO:n antamia suosituksia. Virallisten kokousten lisäksi on järjestetty joitakin epävirallisia keskusteluja ja tilaisuuksia esimerkiksi siitä, miten muutosehdotukset voisivat vaikuttaa käytännön toimeenpanoon. Seuraavassa, 2.-

6.10. järjestettävässä kokouksessa käsitellään raja- ja liikennekysymyksiä, todistuksia sekä IHR:n soveltamisalaa, periaatteita ja määritelmiä.

Keskeinen kysymys liittyy olemassa olevan IHR-säännöstön ja tulevan pandemiasopimuksen keskinäiseen yhteensopivuuteen ja siihen, kumman instrumentin alla säädeltäisiin mitäkin hätätilannevarautumisen, -valmiuden ja -vasteen jatkumossa. Tämän varmistaminen on jäsenvaltioiden yhteinen tavoite. Kuitenkin siihen, tehdäänkö IHR:ään kohdennettuja parannuksia nykyisellä soveltamisalalla, vai tulisiko säännöstön kattaa nykyistä laajempia osa-alueita, on jäsenvaltioiden kesken eri näkemyksiä.

Tällä hetkellä sisällöllisesti samoja ehdotuksia on käsittelyssä sekä pandemiasopimuksen että IHR:n prosesseissa. Keskustelut näiden kahden sopimuksen suhteesta on aloitettu, mutta lopulliset päätökset siitä, mitkä sisältökysymykset sisällytetään mihinkin sopimukseen, voidaan tehdä vasta myöhäisemmässä vaiheessa.

Molempia neuvotteluprosesseja vastaan on meneillään laaja mis- ja disinformaatiokampanja.